

De UPU serie van 1920

Dik Bakker

In Iberia 137, van november 2021, verscheen een kort artikeltje van mijn hand met betrekking tot een serie die *Correos* in 1920 uitgaf naar aanleiding van het VII UPU congres dat in oktober van dat jaar te Madrid werd gehouden. De directe aanleiding voor die bijdrage was een poststuk, afkomstig van dat congres, dat voor wel uitzonderlijk hoog bedrag op eBay werd aangeboden. Op een mijns inziens meer realistisch voorstel dat ik inbracht werd überhaupt niet gereageerd. Ik heb echter na verschijnen van het artikeltje een vrijwel identiek stuk weten te bemachtigen voor een bedrag dat zelfs nog wat lager lag dan mijn voorstel voor de eBay envelop. Ik heb me naar aanleiding van een en ander wat verder verdiept in de UPU serie, en er nog wat materiaal bij gesprokkeld. Alhoewel een zekere mate van overlap met mijn eerdere stukje onvermijdelijk is, lijkt me een geheel herziene en uitgebreide versie van het verhaal toch de moeite waard. Als u dit leest dan was de redactie van Iberia het kennelijk met mij eens. Ik kan slechts hopen dat ook de lezer tot dezelfde conclusie zal komen. Anders is een verontschuldiging op zijn plaats.

De UPU en haar VII Congres

Rond 1870 waren de bilaterale regelingen voor het postverkeer tussen twee landen onderling dermate complex en divers geworden dat de tijd gekomen was voor een meer globale benadering van deze problematiek. Met het oog daarop kwamen op 15 september 1874 een 22-tal landen bijeen in het Zwitserse Bern om daar de *Union Postale Universelle* (de Internationale Postunie, afgekort de UPU) op te richten. Sinds die eerste bijeenkomst werd om de vijf à zes jaar een congres georganiseerd, steeds in een ander land. Het zevende congres werd toegewezen aan Spanje, en zou in 1912 te Madrid worden gehouden. Helaas was het *Palacio de Comunicaciones*, het nieuwe postkantoor van de Spaanse hoofdstad, waar het congres zou plaatsvinden, en dat sinds 1907 onder constructie was, niet op tijd gereed. Korte tijd later brak de Wereldoorlog uit, waardoor het congres nog eens vijf jaar werd uitgesteld. Ook liet de voltooiing van het nieuwe postkantoor nog op zich wachten tot het jaar 1919. De definitieve datum voor het congres werd tenslotte vastgesteld op 1 oktober 1920. Het zou maar liefst twee maanden in beslag nemen, tot 30 november van dat jaar. Dat was niet zo verwonderlijk: er waren immers sinds het zesde congres in Rome inmiddels 14 jaar en een verwoestende oorlog gepasseerd. Als gevolg wachtten, volgens Ascandoni (1983:110), niet minder dan 2.248 ingediende voorstellen op behandeling. Met 69 deelnemende landen was het tevens het grootste UPU-congres tot dan toe.

Madrid kreeg inderdaad een paleisachtig hoofdpstkantoor om trots op te zijn. Dat was dan ook de tijd waarin het postkantoor een prominente plaats innam in de meeste grote steden.

Afb. 1 *Palacio de Comunicaciones* in Madrid

Het Madrileense hoofdpostkantoor is inmiddels van functie en naam. In 2007 vestigde het Madrileense gemeentebestuur zich in het gebouw, en het heet sindsdien *Palacio de Cibeles*, naar het plein waaraan het gelegen is. Een ietwat voornamere bestemming dan het winkelcentrum dat het tweede leven is geworden van het voormalige hoofdpostkantoor van onze hoofdstad.

Een speciale postzegeluitgifte voor het congres

Het idee werd geboren om ter gelegenheid van dit UPU-congres een speciale serie postzegels uit te geven. Dat was indertijd minder voor de hand liggend dan het nu lijkt. Het was nog maar twintig jaar geleden dat de UPU haar verbod op gelegenhedszegels had opgeheven, dat ooit met een zekere vooruitziende blik was ingesteld om te voorkomen dat de markt zou worden overspoeld door allerhande overbodige uitgiften. Sindsdien had *Correos*, de Spaanse posterijen, precies één gelegenhedsuitgifte het licht doen zien. Dat was de tien zegels tellende serie uit 1905 ter gelegenheid van de driehonderdste verjaardag van het verschijnen van de *Don Quijote*, de wereldberoemde roman van Miguel de Cervantes.[1]

Deze *Quijote*-serie voldeed aan twee UPU-voorschriften, die overigens ook in 1920 nog steeds van kracht waren. Het eerste betrof de kleurstelling van de zegels voor de drie meest voorkomende internationale tarieven. Volgens dit voorschrift dienden zegels voor brieven blauw te zijn, die voor briefkaarten en ansichtkaarten rood, en die voor drukwerk groen. Op die manier kon een postbeambte in den vreemde in een oogopslag zien of een stuk juist was gefrankeerd, zonder een precies idee te hebben van de tarieven in het land van herkomst. Dat was natuurlijk in een tijd waarin postzegels in het algemeen monochroom van uitvoering waren.

Dat de meeste landen zich braaf aan dit voorschrift hielden moge blijken uit de kettingkaart uit 1911 die te vinden is in afbeelding 2. Hij werd verstuurd uit het Duitse Dresden aan een mede-esperantist in Praag, en vervolgde zijn weg via Spanje, België, Frankrijk en tenslotte Engeland terug naar Dresden.[2]

Afb. 2 Kettingkaart uit 1911 gestuurd via zes landen

Een tweede voorschrift van de UPU had betrekking op speciale uitgiften. Alhoewel dergelijke zegels inmiddels officieel waren toegestaan, mochten ze uitsluitend worden gebruikt voor binnenlands postverkeer. Dientengevolge was de vermelding van de landsnaam erop in feite overbodig, en die werd dan ook vaak weggelaten. De exemplaren van de *Quijote*-serie voor de drie relevante tarieven laten zien dat *Correos* zich keurig aan de kleurcodes hield.

Afb. 3 Zegels van de *Quijote*-serie

Dat de UPU Madrid tot zetel van zijn VIIe congres had uitverkoren was, als gesteld, voor de Spaanse posterijen een mooie aanleiding om tot een tweede gelegenhedenuitgifte te besluiten, de eerste dus in vijftien jaar tijd. In een traditie die werd gestart bij de introductie van de peseta in 1872 zou ook deze serie bestaan uit een groot aantal zegels. Het werden er maar liefst dertien, lopend van 1 céntimo tot 10 peseta's. Daarmee was het de op een na langste reeks tot dan toe, slechts overtroffen door de zestien zegels van de *Pelón*-serie uit 1889.

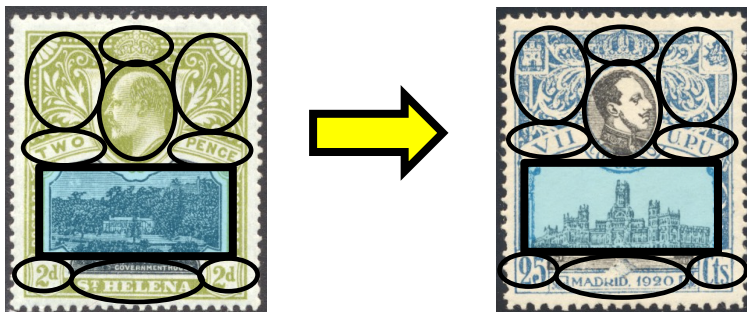
Het ontwerp van de zegels is klassiek van aard: een centrale afbeelding omsloten door een vaste omlijsting in een andere kleur. Het nieuwe postkantoor was de min of meer voor de hand liggende keuze voor de afbeelding. Daarboven verscheen ook het portret van de regerend monarch, Alfonso XIII, ontleend aan de op dat moment nog lopende *Medallón*-serie van 1909. Het rijkversierde kader verscheen in twaalf verschillende kleuren. Alleen de kleur groen kwam tweemaal voor, en wel bij de zegels van 1 en van 5 céntimo's. De ontwerper van de serie, Manuel Delgado, gaf enige tijd later toe dat hij zich had laten inspireren door een uitgifte uit 1903 van de Sint Helena. Het concept daarvan ligt ten grondslag aan

honderden uitgiften van nagenoeg alle Britse kolonies gedurende meer dan een halve eeuw. Het leeuwendeel daarvan is overigens in het formaat 'landschap'.

Afb. 4 Serie van Sint Helena uit 1903

De twee zegels in afbeelding 5 laten op niet mis te verstane wijze zien hoe groot de overeenkomst is tussen het origineel links en de kloon rechts. Een gevalletje van filatelistische plagiaat? De Spaanse koning heeft zijn Engelse collega wel de rug toegedraaid. Is hier wellicht sprake van een lichte gêne?

Afb. 5 Zegel van Sint Helena (1903) en van Spanje (1920)

Het ligt natuurlijk voor de hand dat een serie die was opgedragen aan de UPU zou voldoen aan de voorschriften van deze organisatie. Dus de zegel voor drukwerk is groen, die voor een kaart rood, en die voor een brief blauw. Het binnenlandse kaarttarief, tot voor kort eveneens 10 céntimos, was juist verhoogd tot 15 céntimos. Dit exemplaar kreeg de 'vrije', maar wel verwante kleur oranje.[3]

Afb. 5 Zegels voor de voornaamste internationale tarieven

De landsnaam wordt op deze zegels niet vermeld, hetgeen aangeeft dat men ervan uit ging dat ze slechts voor de binnenlandse post zouden worden gebruikt. Nu wil het geval dat deze beperking ten aanzien van gelegenhedenzegels juist op dit congres ter discussie zou worden gesteld. Het congres besloot uiteindelijk de regel op te heffen met ingang van de eerste dag na het congres, te weten per 1 december 1920. Dat betekende formeel dat hij gedurende het congres zelf nog wel effectief was. De implicatie was dat de vele buitenlandse deelnemers tijdens hun aanwezigheid op het congres officieel geen post naar huis konden sturen die gefrankeerd was met een of

meer UPU-zegels, tenzij tevens enkele gangbare zegels zouden worden bijgeplakt, wat de UPU-zegel tot plakplaatje zou degraderen. We zullen verderop zien in hoeverre de brave postbeambten die op het congres aanwezig waren zich aan hun eigen regels hielden.

Varianten van de zegels en foutdrukken

Het was ongetwijfeld de bedoeling dat de serie aan het begin van het congres te koop zou zijn op een aantal postkantoren, waaronder uiteraard het nieuwe Madrileense hoofdkantoor. Maar in een *déjà vu* van 1912 slaagde de *Fábrica Nacional de Moneda y Timbre* (F.N.M.T.) er in 1920 niet in de zegels op tijd klaar te krijgen. Pas op 16 oktober verschenen ze aan de loketten, twee weken na de aanvang van het congres. Wellicht als gevolg van de druk waaronder het productieproces zal zijn verlopen is het aantal ontwerp-, druk- en perforatiefouten bij deze serie groter dan in die tijd gebruikelijk was.

Een in het oog lopende fout werd gemaakt bij het ontwerp van het kader. Het is als te verwachten uniform voor alle 13 zegels, met als het enige in het oog lopende verschil uiteraard de waarde-aanduiding. Het corresponderende getal staat links, en de eenheid rechts. Het is kennelijk tijdens het ontwerpproces niemand opgevallen dat de afkorting van de eenheid bij de 1 céntimo gelijk is aan die bij de andere céntimo waarden, en wel die van het meervoud. Er staat 'CTS' voor 'céntimos', waar de 's' bij het enkelvoud achterwege had moeten blijven. Dat onderscheid werd overigens wel gemaakt bij de 1 peseta, waar men de afkorting 'PTA' aantreft terwijl bij de 4 en de 10 peseta's het meervoudige 'PTS' staat.

Afb. 6 The 1 céntimo met meervoud 'CTS', 1 peseta met enkelvoud 'PTA'

Als gebruikelijk bij tweekleurige uitgiften in die dagen werden de kleuren in aparte drukgangen opgebracht. Dat dit ook hier het geval was blijkt overtuigend uit de drie drukfouten in afbeelding 7. Naast de reguliere exemplaren staat steeds een drukfout die gevolgen heeft voor de plaatsing van de zwarte afbeeldingen. Het meest linkse paar betreft de 2 céntimos. Ondanks het feit dat het bruingekleurde kader reeds extreem scheef is afgedrukt, staan het portret en het paleis nog verder uit het lood in noordwestelijke richting, waardoor ze grotendeels vallen buiten het witgelaten gedeelte dat voor ze bedoeld is. In het midden staat een paar van de 20 céntimos. Het rechter exemplaar van de twee is tweemaal door de drukpers gegaan en kreeg als gevolg daarvan een dubbele opdruk van het zwarte deel van de afbeelding. Datzelfde is gebeurd bij de 30 céntimos rechts, maar het vel waarvan het rechter exemplaar deel uitmaakte is de tweede maal op zijn kop door de drukpers gevoerd, wat de fout extra zichtbaar maakt.

Afb. 7 De 2, 20 en 30 céntimos met foute afdruk van het zwarte deel

Dan is er het nodige op te merken ten aanzien van de tanding. Allereerst zijn er van acht waarden exemplaren bekend geworden met lijntanding 14 waar kamtanding $13\frac{1}{2}$ de uiteindelijke keuze was. Gezien de cataloguswaarden voor de zegels met de lijntanding, die meestal niet veel verschillen van die met de kamtanding, zijn daar echter substantiële aantallen van geproduceerd, zodat dit gewoon als variatie kan worden opgevat. Verder dient te worden vastgesteld dat de centrering, meer nog dan bij andere uitgiften, vaak zeer matig is bij deze serie. Een goed getande reeks noteert de dubbele cataloguswaarde. Daarnaast is er de niet-ongebruikelijke ongetande versie van de gehele serie, die in vergelijking met eerdere en latere uitgiften uiterst schaars is. Vermoedelijk is dus slechts een heel klein aantal vellen ongeperforeerd gelaten.

Maar er ging ook het nodige echt mis bij het perforeren. Zo zijn er ook ongetande exemplaren die voortkomen uit partieel ongetande vellen. Dit bleef vermoedelijk beperkt tot de 30 céntimos, want daarvan is de catalogusnotering voor ongetande zegels de helft lager van die van alle andere waarden, die steeds hetzelfde is. Een voorbeeld wordt gevormd door de strip van drie zegels in afbeelding 8, die dus als een echte perforatiefout kan worden beschouwd.

Afb. 8 De 30 céntimos met slechts gedeeltelijke perforatie

De *Edifil Especializado* (2020) vermeldt verder enkele waarden van de serie waarvan partieel ontbrekende, dubbele en misplaatste tandingen bekend zijn geworden. Twee voorbeelden staan in afbeelding 9. Beide hebben velnummer A.000.000, wat duidt op het feit dat het hier om proeven ging.

Afb. 9 Tandingfouten bij de 25 céntimos en 1 peseta

Dan zijn er nog talloze drukvarianten, in de catalogus gerubriceerd als '*variedades de transferido*'. Alle 13 waarden van de serie werden gedrukt in vellen van vijf rijen van tien zegels, waarbij vele van deze drukvarianten aan het licht zijn getreden. De meeste daarvan komen voor bij de lagere waarden, met hun aanzienlijk grotere oplagen. Het gaat om kleine, niet altijd direct in het oog lopende afwijkingen in het ontwerp, die voorkomen op een van de 50 velposities. Een typisch voorbeeld, betreffende de 5 céntimos, staat in afbeelding 10. De zegel links, op velpositie 6, vertoont een wat dikkere '0' in het jaartal 1920, die alleen voorkomt op deze positie.

Afb. 10 De 5 céntimos met een dikke '0' in '1920'

De '0' was kennelijk nogal kwetsbaar. Ook bij de 10 peseta's gebeurde er een ongelukje met dit cijfer, zoals te zien in afbeelding 11, en wel op velpositie 41.

Afb. 11 De 10 peseta's met een gebroken '0' in '10'

Er zijn in totaal enkele tientallen van dergelijke afwijkingen opgedoken. Het grootste slachtoffer was de zegel van 1 céntimo. Naast de eerder geconstateerde 'CTS' ontwerpfout, die natuurlijk op alle posities optreedt, en niet als zodanig gecatalogiseerd wordt, zijn er vijf systematische afwijkingen geconstateerd. Ze staan in afbeelding 12, en zijn representatief voor de afwijkingen bij de andere waarden.

Afb. 12 Vijf drukvarianten bij de 1 céntimo

Van links naar rechts zien we:

- 1) De 'c' en de 'o' van het woord 'CONGRESO' verbonden door een boogje (velpositie 39)
- 2) De 's' van 'CTS' voorzien van twee versieringen (velpositie 34)
- 3) Streep door de '9' en punt in de '0' van '1920' (velpositie 32)
- 4) Punt tussen de 'C' en de 'T' van 'CTS' (velpositie 42)
- 5) Vervormde 'E' van het woord 'CONGRESO' (velpositie onbekend)

Het valt op dat de meeste fouten bij de 1 céntimo zijn gemaakt op de vierde rij van het vel, maar daar is vermoedelijk toeval in het spel. De behandeling van deze vele fouten verdient mijns inziens een aparte, uitgebreidere bijdrage.

De oplagen van de UPU-serie

Toen de UPU-zegels dan eindelijk arriveerden was de interesse zodanig gegroeid dat de vrij bescheiden oplage in korte tijd uitverkocht was. Een tweede, precies even grote oplage verscheen op 29 november, een dag voor het einde van het congres. Net als bij de *Quijote*-serie van 1905 en de permanente *Medallón*-reeks van 1909 werden de velnummers afgedrukt op de gomzijde van alle zegels, behalve dan bij de twee laagste waarden.[4] Met 50 zegels per vel is het vrij eenvoudig de totale aantallen per zegel te berekenen. Deze zijn te vinden in de rechter kolom van tabel 1.

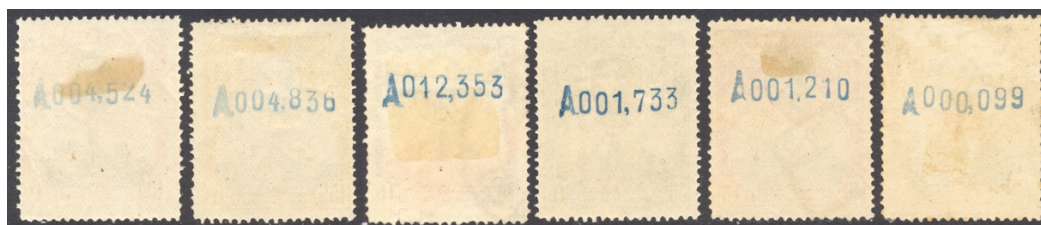
WAARDE	HOOGSTE VELNUMMER OPLAGE #1	HOOGSTE VELNUMMER OPLAGE #2	TOTAAL AANTAL ZEGELS
1c	?	?	?
2c	?	?	?
5c	A.002,000	A.004,000	200.000
10c	A.002,000	A.004,000	200.000
15c	A.002,000	A.004,000	200.000
20c	A.006,000	A.012,000	600.000
25c	A.001,000	A.002,000	100.000
30c	A.000,500	A.001,000	50.000
40c	A.000,400	A.000,800	40.000
50c	A.000,300	A.000,600	30.000
1p	A.000,200	A.000,400	20.000
4p	A.000,060	A.000,120	6.000
10p	A.000,020	A.000,040	2.000

Tabel 1. Aantallen zegels van de eerste twee oplagen

Op 28 januari 1921 kwam het tot een derde oplage, waarvan de aantallen helaas niet bekend zijn. Omdat ook deze zegels het velnummer dragen zou een mogelijke strategie kunnen zijn te zoeken naar het hoogst bekende velnummer voor elk van de elf relevante waarden. De veilinghuizen en postzegelhandelaars maken er geen gewoonte van de achterzijde van de door hen aangeboden UPU-zegels te tonen, dus dat kan een moeizame en kostbare exercitie worden. Jammer genoeg behoren de

beter toegankelijke kleine postzegelzaakjes en markten van weleer voorgoed tot het verleden.

In mijn collectie trof ik de exemplaren met hogere rugnummers dan die van de overeenkomstige tweede emissie die te vinden zijn in afbeelding 13. We zien, van links naar rechts, de gomzijde van een zegel van 10, 15, 20, 30 en 40 céntimos, en van 10 peseta's.

Afb. 13 Velnummers van zes exemplaren van de derde emissie

Op het internet vond ik nog enkele andere velnummers. In tabel 2 hieronder zijn die voorzien van de indicatie (I). Deze steekproef is uiteraard veel te klein om daarop enige conclusie te baseren ten aanzien van de omvang van de derde emissie. In elk geval laten de cijfers in de tabel zien dat men niet dezelfde procedure heeft gevolgd als bij de tweede druk door wederom dezelfde aantallen te produceren. Is er consequent doorgenummerd, zonder nummers over te slaan, dan zijn er van de meeste zegels forse extra aantallen bijgedrukt, soms meer dan de beide eerste drukken tezamen.

WAARDE	HOOGSTE VELNUMMER OPLAGE #2	HOOGSTE VELNUMMER OPLAGE #3	PERC EXTRA ZEGELS	TOTAAL ZEGELS (MINIMUM)
5c	A.004,000	A.006,881 (I)	72%	344.050
10c	A.004,000	A.008,780 (I)	120%	439.000
15c	A.004,000	A.004,836	21%	241.800
20c	A.012,000	A.023,546 (I)	96%	1.177.300
25c	A.002,000	A.002,640 (I)	32%	132.000
30c	A.001,000	A.001,733	73%	86.650
40c	A.000,800	A.001,210	51%	60.500
50c	A.000,600	A.000,943	57%	47.150
1p	A.000,400	?		20.000
4p	A.000,120	A.000,286 (I)	138%	14.300
10p	A.000,040	A.000,216 (I)	440%	10.800

Tabel 2. Minimum aantal vellen en zegels

Als we ervan uitgaan dat de vellen aansluitend zijn doorgenummerd, dan zou dit betekenen dat er van de 10 peseta zegel, die aanvankelijk zo mondjesmaat verscheen, meer dan viermaal zoveel zegels werden bijgedrukt dan bij de twee voorgaande uitgiften tezamen. En dit van een zegel met een zo'n hoge en weinig gangbare frankeerwaarde. We weten dat er in elk geval voor de twee duurste zegels te veel exemplaren zijn bijgedrukt. Edifil (1920:45) vermeldt dat er 1.734 exemplaren van de 4 peseta's en 3.248 van de 10 peseta's onverkocht bleven. Dat was dan het equivalent van 35 respectievelijk 65 vellen. En dit ondanks het feit dat de zegels van deze serie maar liefst 14 jaar frankeergeldig bleven, wat zeer ongewoon was in die tijd. Van de andere waarden is dergelijke informatie kennelijk niet beschikbaar.

De speciale congresstempels

Voor de gelegenheid waren niet minder dan zes verschillende speciale stempels ontworpen. Ze waren in het Frans gesteld, op dat moment nog de officiële taal van de UPU. Echter, ook toen al begon het Engels de meer gebruikelijke interlingua in de postale wereld te worden (Ascandoni 1983:172f). De stempels waren slechts beschikbaar bij het postkantoor van het congres, en wel vanaf de allereerste dag. De data erin dienen dus te liggen tussen 1. X. 20 en 30. XI. 20. De vroegste datum op een zegel uit de UPU serie is uiteraard 16. X. 20. De stempels zien er als volgt uit.[5]

Afb. 14 Speciale stempels voor het UPU congres

De typen A en B zijn beoogd voor gewone post. Type C is voor aangetekende stukken, D voor stukken met aangetekende waarde en E voor postgiro's. De postale functie van stempel F, waarin geen datum is opgenomen, is mij niet duidelijk. Mijn indruk is dat het slechts diende als welwillendheidsstempel, en of er daadwerkelijk gelopen stukken mee bekend zijn is de vraag.

Eer staan aparte noteringen in de *Edifil* catalogus voor elk van deze stempels, en dan voor zowel los afgestempeld als op stuk. Met de uitzondering van stempel B verschillen die bedragen niet noemenswaard van elkaar. En ook de bedragen voor afstempelingen met gewone stempels zijn niet significant anders. Dat laatste doet sterk vermoeden dat de zegels van de UPU serie, ondanks de extra oplage en het feit dat ze veertien jaar frankeergeldig bleven, na afloop van het congres nauwelijks nog voor hun eigenlijke doel zijn gebruikt. Ik kom daar aan het eind van dit artikel nog op terug. Ze waren en bleven dus vooral een object voor de verzamelaars, die het ook nog eens moeilijk vonden er afstand van te doen voor het frankeren van post. Een globale indicatie van de respectievelijke cataloguswaarderingen is te vinden in tabel 3.

FRANKEERWAARDE	LOS MET STEMPEL	OP GELOPEN STUK
1 – 30 CÉNTIMOS	LAAG	MIDDEL
40 CÉNTIMOS – 1 PESETA	MIDDEL	HOOG
4 – 10 PESETA'S	HOOG	ZEER HOOG

Tabel 3. Globale aanduiding cataloguswaarden afstempelingen

In afbeelding 15 treffen we drie van de speciale stempels op zegels van de UPU-serie. De 10 peseta's links is afgestempeld met type A, gezet drie dagen voor het einde van het congres. Op de 50 céntimos in het midden staat een deel van wat stempel C moet zijn. De datum is slechts partieel zichtbaar, maar zal of 22. X. 1920

of 22. XI. 1920 zijn geweest. Het stempels van het type D op de 10 peseta's rechts in de afbeelding is eveneens gezet op 28 november. Het moet die dag druk zijn geweest bij het filatelieloket van het Congrespostkantoor: velen wilden waarschijnlijk nog voor het einde van de bijeenkomst een filatelistische herinnering aanschaffen. De beide stempels zijn dan ook zonder twijfel het resultaat van welwillendheid.

Afb. 15 Stempels A, C en D op UPU-zegels

Gesteld kan worden dat, met uitzondering dan van de 4 en 10 peseta zegels, geen van de speciale afstempelingen A, C en D op UPU-zegels echt uitzonderlijk is, zowel los als op poststuk. Wellicht waren ze ook te koop voor het gewone publiek, zelfs na afloop van het congres. Ondanks het feit dat de geldende catalogusprijzen voor de afstempelingen E en F niet noemenswaard verschillen van de andere drie, is mijn indruk dat die twee toch wel lastiger te vinden zijn, zowel los als op poststuk.

De beampten die het postkantoor tijdens het congres bemanden waren hoe dan ook zeer coöperatief in de richting van de vele buitenlandse collega's. Een voorbeeld daarvan is te vinden in afbeelding 16. Hier is op verzoek telkens een zegel uit een van de tien verschillende céntimo waarden – de *serie corta* - uit de bovenste rij gescheurd, zodanig, dat elk van de posities 1 t/m 10 is vertegenwoordigd. Het resultaat is dat de complete tekst van de bovenrand zichtbaar wordt. Die luidt: 'SELLOS CONMEMORATIVOS DEL VII CONGRESO DE LA UNION POSTAL UNIVERSAL – 50 SELLOS DE ** CÉNTIMOS DE PESETA'. [6] De stempels zijn van het type D. Ze dateren van de laatste dag van het congres. Wellicht had de betrokken beampte op dat moment wel wat meer tijd, omdat de meeste deelnemers hun filatelistische aankopen al hadden gedaan, en hun koffers aan het pakken waren. De zegels zijn opgeplakt. Dus of ze nog van de eerste uitgifte zijn of van de zojuist gearriveerde tweede valt niet na te gaan zonder ze los te weken.

Afb. 16 Stempel D op de tien laagste waarden

Naast de speciale congresstempels in afbeelding 14 bestaat er nog een afstempeling van de UPU-serie, die echter geen vermelding krijgt in de catalogus. Hij is voor zover ik kan nagaan aangebracht ten tijde van het congres, en wel op alle zegels van de serie behalve de 10 peseta's. Naast dit stempel zijn de zegels eveneens voorzien van een rechthoekig aantekenstempel, echter niet dat van het congres. Alle zegels hebben het velnummer A.000,000, afkomstig van 'muestra' vellen. Ze moeten dus gezien worden als proeven, gedrukt buiten de gewone productie om. In afbeelding 17 staan vier waarden van de serie met dit extra, nogal forse stempel.

Afb. 17 Vier waarden met het speciale extra congresstempel

Ik heb geen afbeelding kunnen vinden van het complete stempel, en kan het dus slechts reconstrueren op basis van de partiële versies op zegels uit de serie. Zoals uit de poging in afbeelding 18 moge blijken is het stempel niet anders dan een anderhalf maal zo grote uitvoering van de zegel van 20 céntimos. Centraal staat de afbeelding van het *Palacio de Comunicaciones*. De onderrand vermeldt links het getal '20' en rechts de afkorting 'Cts', met daartussen 'MADRID 1920'. Aan de zijranden en de bovenzijde treft men de overeenkomstige versieringen. Alleen het puzzelstukje met het hoofd van de koning ontbreekt helaas bij de exemplaren in mijn bezit. Of het stempel officieel is of particulier initiatief is mij onbekend.

Afb. 18 Gedeeltelijke reconstructie van het speciale extra congresstempel

We hebben gezien dat een zeker aantal zegels van de UPU-serie is voorzien van een van de speciale congresstempels A, C, D, E en F, en dat deze zowel los als op stuk kunnen worden aangetroffen. De geschiedenis van stempel B verschilt echter nogal van die van de zusterexemplaren, en is verbonden met het eBay object dat aanleiding was tot dit artikel. Laten we daar nu onze aandacht op richten.

Volgens Schier (2011:112) begon *Correos* reeds in 1911 te experimenteren met het machinaal afstempelen van poststukken, en in de grotere steden had men reeds kennisgemaakt met de stempelmachine. Tijdens het UPU-congres wilde Spanje de wereld kennis laten maken met de vorderingen die men intussen had

gemaakt op dit gebied. Alhoewel de UPU op zeker moment had bepaald dat postzegels bij voorkeur rechtsboven op brieven en kaarten dienden te worden geplakt was dit rond 1920 zeker nog geen usance geworden. Met name bij ansichtkaarten was het lange tijd niet duidelijk waar de postzegel moest worden geplaatst. Na de introductie van de ansichtkaart rond 1890 bepaalden de UPU-voorschriften dat de achterzijde uitsluitend bedoeld was voor het adres, en dat eventuele tekst aan de beeldzijde diende te worden geplaatst. Voor de postzegel was aanvankelijk geen eigen plekje ingeruimd aan de adreszijde, dus die werd vaak aan de beeldzijde geplaatst. De kaarten in afbeelding 19 maken dit duidelijk.

De bovenste van de twee werd begin januari 1905 gestuurd vanuit Barcelona, en kwam op 21 februari aan op de eindbestemming in Montevideo. De afzender is erin geslaagd een flinke tekst te proppen in de blanco uitsparing linksonder bij de foto. Hij dankt daarin zijn Uruguayaanse *pen pall* uitgebreid voor een eerder ontvangen ansichtkaart, zegt het een en ander over de afbeelding op de zijne, en geeft tenslotte aan wat voor kaart hij gaarne terug zou ontvangen. Daarboven zit dan nog de postzegel, die een stukje van de foto onzichtbaar maakt., maar heel goed op de adreszijde had gepast, waar nu het aankomststempel staat.

Wanneer de onderste kaart precies werd gestuurd door een Duitse toerist vanaf Tenerife kan uit het stempel niet worden opgemaakt, maar het was vermoedelijk vóór 1909, want toen werd de *Cadete* serie vervangen door de *Medallón* reeks. Hier is inmiddels op de adreszijde wel een plekje aangegeven voor de postzegel, maar de afzender heeft dat genegeerd. Wel heeft hij gehoor gegeven aan de waarschuwing links onderaan dat '*aan deze zijde slechts het adres kan worden geschreven*'.

Mogelijk waren de betreffende zegels reeds van tevoren op de kaarten geplakt, en kocht men ze voorgefrankeerd. Hoe dan ook: voor de afhandeling van zulke kaarten was een ouderwetse postbeambte nodig, die met zijn handstempel de zegel ontwaardde, waar die ook geplaatst mocht zijn.

Afb. 19 Ansichtkaarten met frankering aan de zijde van de afbeelding

Dit was uiteraard vele decennia vóór de introductie van gefosforesceerde zegels en de bijbehorende detectieapparatuur. Om er zeker van te zijn dat de stempelmachine de zegel of zegels zou ontwaarden, waar ze ook maar op het poststuk geplakt zouden zijn, heeft de stempelafdruk twee componenten. In de eerste plaats is er het informatieve deel: een cirkelvormige CDS met datum en plaats van verzending. Daaraan verbonden zit dan een 'vlag', bestaande uit een paar golflijnen van enkele centimeters lang. Dit geheel wordt uitgerold over de breedte van het te behandelen poststuk. Die vlag was overigens geen noviteit, maar was reeds geïntroduceerd in de vorm van een handrolstempel in 1895. Vijf van de speciale stempels voor het UPU-congres waren van het traditionele type dat met de hand werd gezet. Type B was afkomstig van een stempelmachine die speciaal voor de gelegenheid in het congresgebouw stond opgesteld. Het stempel was opgebouwd uit een versie van stempel type A als CDS, met daaraan verbonden een uit vijf golflijntjes bestaande vlag.

Klaarblijkelijk vertrouwden niet al te veel congresgangers hun poststukken toe aan die nieuwe machine: de *Edifil* catalogus vermeldt dat post met stempel B uitzonderlijk zeldzaam is.[7] Op de post met dit stempel zit gewoonlijk een zegel van 25 céntimos (voor brieven) of 10 céntimos (voor een kaart). Van andere waarden uit de UPU serie wordt door de *Edifil* geen melding gemaakt, alhoewel die zoals we zullen zien wel voorkomen.

Het ligt niet voor de hand dat er catalogusnoteringen zijn voor losse zegels met stempel B. Het werd om evidente redenen niet op verzoek gezet op losse zegels. Verder is de kans dat zegels op een poststuk zodanig geraakt zijn door dit stempel dat een detecteerbare afdruk is achtergelaten tamelijk klein. Dat zou moeten gaan om een flink deel van het CDS-gedeelte plus het begin van de vijf golflijnen. En gezien de kennelijke schaarsheid van het stempel zullen weinig ontvangende filatelisten dergelijke zegels hebben afgeweekt om ze los te bewaren. Laten we de aandacht daarom dan maar eens richten op complete poststukken en fragmenten ervan afkomstig van het congres.

UPU-post van 1 tot 15 oktober 1920

Zoals we reeds zagen vond het congres plaats in het splinternieuwe Madrileense hoofdpstkantoor, dus de afgevaardigden hadden volop de gelegenheid om post naar huis te sturen. Het merendeel van de stukken die we vinden heeft een buitenlandse bestemming, en komt in twee vormen:

- Brieven, vooral met gebruikmaking van de speciale congresenveloppen
- Ansichtkaarten, vaak met een afbeelding van Madrid

De brieven lijken vooral zakelijk, als we afgaan op de adressering, die veelal een min of meer hooggeplaatste persoon bij een postbedrijf betreft. Het Zwitserse Bern, de thuisbasis van de UPU, is een regelmatig voorkomende plaats van bestemming. Deze organisatie was dus kennelijk zelf ruim vertegenwoordigd op het congres. Maar ook post naar andere landen is aan te treffen bij de enveloppen die overgeleverd zijn. De ansichtkaarten, die we uiteraard kunnen lezen, zijn typisch van een meer persoonlijk karakter, en gestuurd aan een collega of familielid.

De enveloppen die ik heb gezien zijn alle geopend, een aanwijzing dat er een brief inzat, vermoedelijk een verslag van het congres. Het gaat in het algemeen dan ook om echt gelopen stukken, die niet in de eerste plaats filatelistisch van aard zijn. Ze zijn in het algemeen sober gefrankeerd, met een zegel van het juiste tarief, en niet overladen met diverse lage waarden, of met extra zegels. Toch mogen we aannemen dat veel afzenders en ontvangers van deze post verzamelaars waren. In een zeker aantal gevallen stuurde men de stukken aan zichzelf. Het ligt voor de hand dat er een voorkeur zal hebben bestaan om de post vanuit het congres met de speciale UPU-zegels te frankeren. En veel ontvangers zullen de enveloppen met de speciale zegels en stempels niet gedachteloos aan de prullenbak hebben toevertrouwd, maar ze netjes hebben geopend, en aan hun verzameling toegevoegd. Het lijkt niet al te gewaagd als we ervan uitgaan dat een aanzienlijk groter aantal stukken afkomstig van het congres de tand des tijds heeft overleefd dan het geval zou zijn met doorsnee post.

Een complicerende factor voor verzamelaars was, als gezegd, het feit dat de speciale zegels pas twee weken na aanvang van het congres verschenen. Uiteraard had men daarop kunnen wachten alvorens zijn post te versturen. En ik neem aan dat velen dat ook hebben gedaan, vooropgesteld dat ze lang genoeg in Madrid bleven. Degenen die niet konden wachten, of die het niet kon schelen, dienden de wel beschikbare zegels te gebruiken. In 1920 waren dat de waarden van de sinds 1909 lopende permanente serie van het type *Medallón*, met het portret van Alfonso XIII. Dit waren de op dat moment geldende tarieven.

POSTSTUK	BESTEMMING	TARIEF
BRIEF	LOKAAL	0,15
	BINNENLAND	0,20
	BUITENLAND	0,25
KAART	LOKAAL	0,15
	BINNENLAND	0,15
	BUITENLAND	0,10
DRUKWERK	LOKAAL	0,05
	BINNENLAND	0,02
	BUITENLAND	0,05

Tabel 4. Belangrijkste tarieven in 1920

Drukwerk verzonden vanuit het congres is schaars. Afbeelding 20 toont de zegels die men op de post van die eerste twee congresweken zou verwachten aan te treffen.

Afb. 20 Zegels voor de belangrijkste tarieven 1920

De afzender van de brief in afbeelding 21 plakte inderdaad die 25 céntimos op zijn speciale congresenvelop. Hij had kennelijk enige haast, want het stuk is reeds gestuurd op dag één. We zien tweemaal een afdruk van het stempel van type A, gedateerd op 1. X. 20. We kunnen dit exemplaar dus beschouwen als een FDC *avant la lettre*. Om een of andere reden is op de zegel zelf ook nog eens een gewoon Madrileens stempel geplaatst, naar ik vermoed dat van het *Estafeta de Cambio*, het kantoor waar de post voor het buitenland werd afgehandeld. De geadresseerde is de Secretaris van het Internationale Bureau van de UPU te Bern.

Afb. 21 Stempel type A op een congresenvelop gedateerd 1. X. 20

Zes dagen later, op 7 oktober, besloot een andere congresdeelnemer de brief te versturen die op de achterpagina van *España* 137 werd getoond, en die de aanleiding vormde voor een eerdere bijdrage (Bakker 2021). Een afdruk ervan is te vinden in afbeelding 22. In plaats van naar het gewone loket te gaan vervoegde de afzender zich echter bij de nieuwe stempelmachine. Hij onderwierp zijn UPU-envelop, waarop de correcte frankering was aangebracht in de vorm van weer een blauwe 25 céntimos *Medallón*, aan een behandeling met de stempelautomaat, en werd beloond met een afdruk van het zeldzame stempel B.

Afb. 22 Envelop aangeboden op eBay en getoond in *España* Vol.62.2

Wellicht wilde de afzender zijn Bureauchef bij het Franse Ministerie van Koloniën verrassen met een postaal nieuwtje. Te oordelen naar de afbeelding is de envelop geopend, dus hij zal vermoedelijk een serieuze brief hebben bevat. De verzamelaar die bereid is er de uitzonderlijk hoge prijs voor op de hoesten waarvoor hij al enige tijd op eBay wordt aangeboden zal daar wellicht meer details over ontdekken. Gegeven het prijskaartje zal het overigens geen verbazing wekken dat het stuk op de dag dat ik dit schrijf nog steeds in de aanbieding is.

Het geval wil echter dat dit niet het enige stuk is van dit type dat die donderdag in oktober vanuit het congrescentrum werd verzonden. Ik kwam onlangs bij een bekend internationaal veilinghuis een min of meer identiek stuk tegen. Kennelijk was ik de enige geïnteresseerde, want ik kon het voor de inzet bemachtigen, een bedrag dat nog een stukje lager lag dan het bod dat ik de verkoper van het stuk in afbeelding 22 had durven voorleggen, en dat verongelijkt van de hand werd gewezen. Men treft dit stuk in afbeelding 23. Als men de twee afbeeldingen vergelijkt dan wordt het 'lopende band' aspect van de machinebewerking wel duidelijk.

Afb. 23 Stempel B op de 25 céntimos *Medallón* gedateerd 7. X. 20

Er stond dus op zijn minst een rijtje van twee personen bij de stempelmachine op die bewuste donderdag. Een van die personen moet *Monsieur Paul Dubois* uit Bern zijn geweest. Ik neem tenminste aan dat hij het was die deze brief stuurde aan *Madame Paul Dubois*. Honderd jaar na dato zal geen zichzelf respecterende echtgenoot zijn vrouw nog op deze wijze aanschrijven. Ik neem overigens aan dat niet zij, maar hij

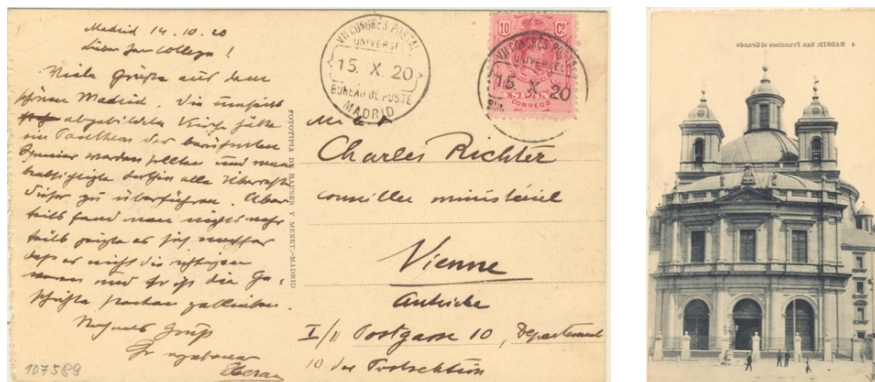
de verzamelaar was die deze envelop bewust heeft bewaard, en dat instructies daartoe wellicht ook in de brief stonden. *Monsieur* Dubois gebruikte een iets andere envelop dan het wat donkerder uitgevallen exemplaar dat *Monsieur* Sommervogel in zijn Parijse brievenbus aantrof. Maar ik neem niet aan dat hij daarom filatelistisch minder interessant zou zijn.

Het stempel op deze brief is scherp genoeg om een grappig detail duidelijk te maken. Terwijl het Franse woord 'CONGRÈS' het juiste accent op de 'E' kreeg bij het stempel van type A (zie afbeelding 23 links), is bij het type B de verkeerde keuze gemaakt (zie rechts). Kennelijk was er geen Franstalige persoon in de buurt toen het stempel ontworpen werd. Of is hier wellicht sprake van een verborgen echtheidskenmerk dat we aantreffen bij de klassieke Spaanse uitgiften (cf. Beekum et al. 2013), of de hiaten in de stempels voor de *Correo Submarino* (cf. Bakker 2022)?

Afb. 24 Spelling van het woord 'CONGRÈS' in de stempels type A en B

Maar er waren nog meer deelnemers aan het congres die niet wilden wachten met hun post naar huis tot de speciale zegels beschikbaar kwamen. Een zekere heer Eberhard (?) zond de kaart in afbeelding 25 aan de heer Charles Richter, een ministerieel adviseur te Wenen, die hij in zijn tekst 'Beste collega' noemt. De kaart is gestuurd op vrijdag 15 oktober, een dag voordat de UPU-zegels uitkwamen. Het werd dus een rode 10 céntimos *Medallón*. Aan de beeldzijde zien we de San Francisco basiliek te Madrid. Het stempel is van het type A, dat hier tweemaal is aangebracht. Hoewel de boodschap links in het Duits is gesteld, is voor de adressering het Frans gebruikt. Richter, die mogelijk eigenlijk Karl heette, heeft de kaart bewaard, wellicht vanwege de speciale stempels. Als dat zo is, dan had Eberhard zijn collega misschien een nog groter plezier gedaan als hij een dagje geduld had betoond.

Afb. 25 Stempel A op 10 céntimos *Medallón* gedateerd 15. X. 20

Post vanaf 16 oktober 1920

Op vrijdag 16 oktober verscheen dus de eerste oplage van de UPU-serie. Een stuk van die datum met een van deze zegels erop is dus een tweede soort Eerste Dag envelop van het UPU-congres. We kunnen er zeker van zijn dat er die dag lange rijen zullen hebben gestaan bij de loketten in het *Palacio de Comunicaciones*. Ik heb echter vooralsnog niet de hand weten te leggen op een stuk met die datum.

Misschien was het de verzamelaars aanvankelijk vooral om de zegels zelf te doen.

Ik trof een nog opmerkelijker datum aan op de kaart in afbeelding 26. Hij werd gestuurd aan de Controleur van de Posterijen en Telegrafie te Haarlem. Uit de tekst op de kaart wordt duidelijk dat de afzender een collega van de geadresseerde is. Deze vertelt dat hij bij een stierengevecht is geweest, waarvan hij kennelijk ook zeer genoten heeft. Verder verklaart hij erg bezig geweest te zijn met het congres, en hij verwacht er nog wel druk mee te zullen zijn tot het einde van de maand. Er zit weer een rode zegel op van 10 céntimos, maar nu wel eentje uit de congresserie. Deze is er in horizontale richting opgeplakt, vermoedelijk omdat de kaart reeds beschreven was, en de ruimte beperkt.

Afb. 26 Ansichtkaart gestuurd vanaf het congres op 2 november

Als we goed naar het stempel kijken, dat vergroot is weergegeven in afbeelding 27, dan blijkt dit wederom van het type A te zijn. Dat was dan ook het 'gewone' stempel van het congres. De datum erin zou dit ongetwijfeld tot de vroegste maken die op een UPU-zegel is aan te treffen: 2. XI 19. We moeten echter aannemen dat de postbeambte die het plaatste nog niet helemaal wakker was, en het jaartal in zijn stempel een positie te ver had teruggedraaid. De afzender wist wel beter: boven de tekst links staat M(adrid) 2/11/20.

Afb. 27 Zegel en stempel van de kaart in afbeelding 26

Vier dagen nadat de UPU-serie verscheen stuurde een deelnemer de brief in afbeelding 28 aan de Secretaris van het Bestuur van de Post in Bern. Wederom is gebruik gemaakt van een congresenvelop, waarvan we mogen aannemen dat die gratis beschikbaar waren voor de congresgangers. Ook hier gaat het ongetwijfeld weer om een zakelijke brief met congresinformatie, gestuurd door een collega. De 25 céntimos UPU-zegel erop is afgestempeld door de machine. De geadresseerde heer Béguin moet geweten hebben dat het om niet zomaar een envelop ging, want hij heeft hem met zorg geopend en keurig bewaard. Het valt op dat de postzegel er nogal onorthodox op is geplakt, zeker waar het een postbeambte betrof.

Afb. 28 Envelop met 25 céntimos UPU-zegel en stempel B naar Bern

Monsieur Paul Dubois uit Bern had inmiddels plezier gekregen in het B-stempel. Nadat hij in de eerste week al een brief aan zijn vrouw had gestuurd met dit stempel op een zegeltje uit de *Medallón*-serie, (zie afbeelding 23), stuurde hij op 31 oktober een brief, wederom aan zijn echtgenote, nu gefrankeerd met maar liefst vier verschillende zegels uit de zojuist verschenen UPU-serie. Het verschuldigde tarief van 25 céntimos is opgebouwd uit een zegel van 1 céntimo, twee van 2, een van 5 en een van 15 céntimos. Hij moet overtuigd zijn geweest van de ongewoonheid van het machinestempel. Wellicht heeft nog meer stukken aan zichzelf gestuurd, en zo een wellicht unieke collectie opgebouwd, waarvan twee brieven zich nu weer in hetzelfde album bevinden. De overeenkomst in de wijze waarop het adres is genoteerd is treffend. De catalogus vermeldt het gebruik van het B-stempel overigens uitsluitend op de zegels van 10 en 25 céntimos. Stukken zoals dat in afbeelding 29 lijken schaarser dan die met de beide gecatalogiseerde waarden erop.

Afb. 29 Envelop met een totaal van 25 céntimos aan UPU-zegels

Op het congres verzamelden zich gedeputeerden uit vele landen. Degene die de brief in afbeelding 30 verstuurde kwam vermoedelijk zelfs van een ander continent. Hij vervoegde zich bij de stempelmachine op 2 november en stuurde zijn brief aan de Raadsheer van de Regering in Algiers, Algerije, op dat moment overigens nog deel uitmakend van de Franse republiek. De 25 céntimos UPU-zegel werd hier in het midden van de envelop geplaatst, maar dat was uiteraard geen probleem voor de stempelmachine. De brief werd geopend aan de onderzijde, wellicht een teken dat de ontvanger de bijzondere bovenzijde zo veel mogelijk wilde ontzien.

Afb. 30 Envelop met 25 céntimos UPU-zegel en stempel B naar Algerije

Het is me opgevallen dat op deze stukken de postzegel nogal vaak op ongewone wijze is opgeplakt. In de appendix zijn daarvan, naast de boven getoonde stukken, een aantal voorbeelden opgenomen, die ik deels op internetsites vond. Deze 'misplaatsing' komt zo vaak voor dat van toeval mijns inziens geen sprake meer kan zijn. We hebben al eerder gezien dat ten tijde van het congres het UPU-verdict ten aanzien van bijzondere uitgaven nog was dat dergelijke zegels slechts op binnenlandse post gebruikt mochten worden. De afzenders van deze stukken, allen waarschijnlijk senior postbeambten, moeten als geen ander op de hoogte zijn geweest van deze regel. Mijn – volstrekt speculatieve – hypothese is dat men de zegels op ludieke wijze opplakte om aan te geven dat men wel degelijk op de hoogte was van de overtreding. Een knipoog als het ware naar de ambtenaren die het stuk onderweg in handen zouden krijgen, om te voorkomen dat strafport zou worden geheven. Ik ben hoe dan ook geen enkel om die reden bestrafport UPU-stuk tegen gekomen. En de verzenders wisten uiteraard dat men de regel zelf aan het eind van het congres zou gaan afschaffen, want dat stond op de agenda. Een alternatieve verklaring is dat men op deze wijze het bereik van de stempelmachine wilde testen.

De Nederlandse vertegenwoordiger die de brief in afbeelding 31 stuurde aan het Hoofd van het Departement op het PTT-hoofdkantoor te Den Haag, was echter niet in een speelse bui toen hij de zegel aanbracht. Hij deed zijn collega echter wel een plezier door ermee naar de stempelmachine te lopen. En ook deze ontvanger heeft de envelop een filatelistische toekomst gegund. Hij werd pas verzonden op 25 november, en misschien voelde de afzender zich dus wel zeker van zijn zaak, zo kort voor het einde van het congres.

Afb. 31 Envelop met 25 céntimos UPU-zegel en stempel B naar Nederland

Men zou bijna vergeten dat er ook nog Spaanse vertegenwoordigers op het congres waren, vermoedelijk zelfs relatief veel: het was immers 'hun' congres. Die konden de zegels uiteraard geheel correct voor hun eigen, binnenlandse post gebruiken. De afzender van het stuk in afbeelding 32 bleef wel heel dicht bij huis: de brief verliet Madrid niet. De envelop is geopend, dus het is niet erg waarschijnlijk dat heer de Urigüen hem aan zichzelf heeft gestuurd. De drie zegels zijn, net als de brief naar Den Haag uit afbeelding 31, afgestempeld op 29 november, maar wel 'gewoon' met het stempel type A. Het was vermoedelijk een geste aan een bevriende verzamelaar, want die gele zegel van 15 was genoeg geweest. Mogelijk waren dit de laatste beschikbare exemplaren van de eerste oplage, en kon de afzender nog net zijn slag slaan. Diezelfde dag werd wel de tweede oplage afgeleverd, maar dat was op dat moment wellicht nog niet bekend.

Afb. 32 Envelop met 5, 15 en 20 céntimos UPU-zegels binnen Madrid

Schaarser dan enveloppen met stempel B zijn vermoedelijk ansichtkaarten die met dat stempel zijn bewerkt. En daarvoor lijkt een plausibele verklaring voor handen. Afbeelding 33 toont zo'n kaart, met de UPU-zegel van 10 céntimos, die ook hier weer horizontaal is opgeplakt. De afzender stuurde hem aan een vermoedelijke collega, de heer Junoud, op het hoofdkantoor van de UPU te Bern. Wellicht tegen beter weten in stapte hij ermee naar de stempelmachine, met als gevolg dat de reeds geschreven tekst onder het stempel verdween. Dat effect zal anderen ervan weerhouden hebben om hun kaarten aan een dergelijke behandeling te onderwerpen. Aan de beeldzijde zien we de Plaza del Sol, een van de belangrijkste pleinen van de Spaanse hoofdstad, op 10 minuten lopen van het congresgebouw. De kaart werd verstuurd op 3 november, met het congres nog in volle gang.

Afb. 33 Ansichtkaart met 10 céntimos UPU-zegel en stempel B naar Zwitserland

Er was ook een Poolse delegatie op het congres. Die had zelfs een eigen stempel meegebracht, speciaal vervaardigd voor de gelegenheid. Op 6 november stuurt een van de afgevaardigden de kaart in afbeelding 34 met een 'Hartelijke Groet' aan een collega op het Ministerie van Post en Telegrafie te Warschau. Heel attent heeft hij een Ansichtkaart gekocht met daarop het *Palacio de Comunicaciones*, waarin de machine staat opgesteld waarmee de kaart is afgestempeld. Dat splinternieuwe paleis wordt op de kaart overigens nogal bescheiden aangeduid met 'Casa de Correos' ('Postkantoor'). Opvallend is het gebrek aan verkeer op het plein, afgezien van de kennelijk nogal intensieve trambewegingen en een enkele koets. De gedelegeerden konden er in de pauze nog zonder zorg de benen strekken.

Afb. 34 Ansichtkaart met 10 céntimos UPU-zegel en stempel B naar Polen

Het kaartje in afbeelding 35 en het stempel erop zijn niet geheel ongeschonden uit de strijd gekomen. Maar er is ook hier onmiskenbaar sprake van een stempel van type B. Afgaande op de tekst is de kaart van de hand van de echtgenote van een Britse congresganger. Terwijl deze laatste aan het werk was heeft zij niet stilgezeten, maar een rondreis gemaakt langs een aantal Spaanse steden. Daarbij was ook Granada, waar deze kaart vermoedelijk is aangeschaft. Na haar terugkomst in Madrid heeft zij hem tenslotte op 22 november 1920 vanuit het Palace Hotel geschreven. Hij is de volgende dag via de stempelmachine in omloop gebracht, naar men mag aannemen door de echtgenoot. De geadresseerde is de zus van de kaartschrijfster, dus men vraagt zich af waarom deze kaart door de machine is gegaan. Wellicht had onze Britse postbeambte toch een verborgen filatelistisch oogmerk, en hoopte hij de kaart ooit via zijn schoonzus aan zijn collectie toe te kunnen voegen.

Afb. 35 Ansichtkaart met 10 céntimos UPU-zegel en stempel B naar Engeland

De *Edifil* catalogus geeft uitsluitend een prijsindicatie voor stukken met het B-stempel op UPU-zegels, en dan nog alleen de waarden 10 en 25 céntimos. We hebben hierboven echter ook een envelop gezien met andere zegels uit de serie, en ook met de 25 céntimos uit de *Medallón*-serie. In 1920 waren exemplaren van deze langlopende reeks naar ik vermoed de enige andere frankeergeldige zegels die beschikbaar waren op de Spaanse postkantoren.[8] Er zijn goede redenen om aan te nemen dat UPU-stukken met zo'n in wezen doodkatoen zegeltje zeldzamer zullen zijn dan die met een UPU-zegel erop, die reeds als 'uitzonderlijk zeldzaam' te boek staan. Men mag er immers van uitgaan dat die gewone zegels slechts tijdens de eerste twee weken van het congres gebruikt zijn, en dat weinigen in de zeven weken erna, toen de UPU-zegels beschikbaar waren, nog gebruik zullen hebben gemaakt van de langlopende zegels. Wellicht werden die niet eens meer beschikbaar gesteld, aangezien de UPU-serie het visitekaartje van het congres was. Het is ook niet duidelijk of de stempelmachine gedurende de eerste twee weken permanent in gebruik is geweest. Ik ken slechts de twee getoonde stukken, beide afgestempeld op 7 oktober. Maar misschien nodigden de speciale zegels de ontvangers vaker uit tot het bewaren van de stukken dan die met de onaanzienlijke *Medallóns*, waarvan er dan een relatief groter aantal verloren zou zijn gegaan.

Er kunnen verder verschillende redenen zijn waarom het stempel van type B zelf zoveel schaarser is dan de andere vijf congresstempels. Zo is het mij niet duidelijk in hoeverre anderen dan serieuze verzamelaars zo'n machinestempel speciaal zouden vinden, of erg fraai. Velen kenden het vlagstempel wellicht reeds uit hun eigen land. En we hebben gezien dat het niet erg geschikt was voor ansichtkaarten. Mogelijk ook moest men tijdens het congres enige extra moeite doen om het te verkrijgen, en was het apparaat niet doorlopend beschikbaar. Dit in tegenstelling tot de handstempels, waarvan er waarschijnlijk ook meerdere per type in omloop waren.

En er kan een nog simpeler verklaring voor de schaarsheid van stempel B zijn. Tijdens het congres waren UPU-enveloppen verkrijgbaar die reeds waren voorgefrankeerd met UPU-zegels, en afgestempeld met het type A, klaar voor eventuele verzending. In afbeelding 36 staat zo'n envelop, in dit geval voorzien van een paartje van de 1 peseta-zegel. Ik heb in het veilingaanbod dergelijke enveloppen gezien met diverse andere zegels uit de serie, enkel en in paar, steeds met het stempel van type A. Terwijl de meeste ervan vermoedelijk als filatelistisch object ongeadresseerd zijn gebleven, zijn die met een regulier frankeerbedrag, zoals een enkel exemplaar van de 25 céntimos, waarschijnlijk ook wel vaak echt op de post gegaan.

Afb. 36 Stempel type A op een paartje van de 1 peseta UPU-zegel

Aangetekende stukken van het congres

We hebben brieven en kaarten gezien die met de gewone post waren verstuurd, afgestempeld met het reguliere stempel A en met stempel B, in feite de machinevariant van A. Er waren ook nog de vier andere typen stempels: C, D, E en F. Die werden door de aanwezige postbeambten op verzoek geplaatst op losse zegels. Dat is afgaande op de catalogusnoteringen ook op ongeveer gelijke schaal gebeurd voor alle typen, afgezien uiteraard van stempel B. Op daadwerkelijk te verzenden stukken werden ze echter niet zomaar op verzoek geplaatst; daar werden ze naar het zich laat aanzien uitsluitend in hun daadwerkelijke functie toegepast. Zo zijn er de nodige stukken aangetekend verstuurd. Het congrespostkantoor had daartoe een aantekenstrookje speciaal gecreëerd voor de gelegenheid. In afbeelding 37 treft men een congresenvelop, gestuurd op 22 november naar Hildesheim in Duitsland, geadresseerd aan een postbeambte met een inderdaad nogal Duits aandoende titulatuur. Het stuk is aangetekend verstuurd, en heeft dus zo'n speciaal strookje. Frankering geschiedde middels een UPU-zegel van 50 céntimos: 25 céntimos voor een buitenlandse brief plus nog eens 25 céntimos aantekenrecht. Het stempel is inderdaad van het type C, dat voor aangetekende stukken. Getuige het gele strookje op de achterzijde werd in november 1920 in Duitsland nog steeds censuur uitgeoefend op dergelijke stukken.

Afb. 37 Stempel type C op een aangetekend stuk naar Duitsland

Stukken met zo'n strookje lijken tamelijk schaars, gezien wat er hier en daar op veilingen voor wordt gevraagd. De Edifil catalogus maakt er niet apart melding van,

dus men tast hier enigszins in het duister. Als ik afga op de nummers die ik gezien heb, dan valt het met het aantal ooit geregistreerde stukken eigenlijk wel mee. Zie de fragmenten van stukken die mij bekend zijn, en de bijbehorende data van verzending. Alle vier UPU-enveloppen waren gefrankeerd met de 50 céntimos zegel, en afgestempeld met type C.

Afb. 38 Enkele aantekenstrookjes van het UPU-congres

Aannemende dat de strookjes genummerd waren vanaf 1, dat ze op de eerste dag beschikbaar waren, en consequent zijn doorgenummerd, dan kom ik op basis van deze vier stukken tot de aantallen in tabel 4. De cijfers die tussen haakjes staan zijn gebaseerd op extrapolatie over de bekende aantallen. Het gemiddelde komt dan op 25 stuks per dag.

BESTEMMING	STROOKJE NNUMMER	DATUM	AANTAL DAGEN	GEM. PER DAG
	(1)	1 – X- 1920		
FINLAND	576	2 – XI - 1920	(32)	(18)
ETHIOPIË	876	8 – XI - 1920	6	50
FRANKRIJK	1025	12 – XI - 1920	4	37
DUITSLAND	1292	22 – XI - 1920	10	27
	(1492)	30– XI - 1920	8	(25)

Tabel 4 Gegevens per aangetekend stuk

Zijn deze cijfers enigszins betrouwbaar, dan komen we dus op ongeveer 1.500 aangetekende stukken, verzonden vanuit het congres. Dat lijkt niet onwaarschijnlijk, gegeven dat vele gedelegeerden hun superieuren thuis op de hoogte wilden houden van de gang van zaken op het congres. Verreweg de meeste van deze stukken zullen naar het buitenland zijn gegaan, gefrankeerd zijn met een zegel van 50 céntimos, of een combinatie van lagere waarden. De eerste twee weken waren die afkomstig uit de *Medallón*-serie, en daarna uit de UPU-serie. Alhoewel we niet weten hoeveel van deze stukken er uiteindelijk bewaard zijn gebleven, is mijn conclusie voornamelijk dat ze niet extreem zeldzaam zullen zijn. Het overwegend zakelijke, niet zozeer filatelistische karakter van de meeste ervan zal de enveloppen wat vaker dan de eerder getoonde stukken richting vuilnisbak hebben doen verhuizen. Maar anderzijds zullen de ontvangers, als dienaren van de post, ze wat vaker dan gemiddeld met een filatelistisch oog hebben bekeken.

Ander gebruik van de UPU-zegels

We hebben gezien dat tegen het einde van het congres de voorraden van de UPU-zegels uitgeput raakten, en dat een tweede uitgifte plaatsvond. Ook deze zegels waren echter weer snel uitverkocht, hetgeen aanleiding was voor een derde oplage,

die eind januari 1921 aan de loketten kwam. De zegels bleven frankeergeldig tot begin 1935.[9]

Zoals we al eerder vaststelden verschillen de afstempelingen, met uitzondering van het type B, weinig in cataloguswaarde. Maar ook de gewone afstempelingen op UPU-zegels wijken niet principieel van af van die noteringen. Dat laatste zou kunnen impliceren dat er in die veertien jaar weinig gebruik is gemaakt van de UPU-zegels voor gewone frankering. Een groot deel ervan is dan rechtstreeks de albums van de verzamelaars ingegaan, en slechts een klein deel heeft dienstgedaan in de vorm waarvoor de postzegel rond 1840 uitgevonden is.

Maar er kunnen zeker voorbeelden worden gevonden van gebruik anders dan tijdens het congres. Zo werd de Ansichtkaart in afbeelding 38 verzonden vanuit de Baskische stad Bilbao, met groeten aan een Franse vriendin van de afzender en haar familie. Hij is gedateerd op 30 november 1920, het vroegste voorbeeld van niet-congres gebruik uit mijn eigen collectie. Wellicht waren de UPU-zegels op de postkantoren buiten Madrid later beschikbaar dan 16 oktober. Maar 30 november was dus een dag voordat de erop geplakte UPU-zegel van 10 céntimos officieel gebruikt mocht worden op een kaart naar het buitenland. Ook deze afzender had kennelijk problemen met het formaat van de zegel, net als die van de afbeeldingen 26, 33 en 34. De oplossing hier is de zegel over de bovenrand vouwen. Op het postkantoor werd het stempel half aan de beeldzijde geplaatst. Daardoor kunnen we de datum niet vaststellen, maar de afzender komt ons gelukkig te hulp door deze boven zijn tekst te plaatsen.

Afb. 39 Ansichtkaart uit Bilbao van 30 november 1920

De brief in afbeelding 40 werd op 6 december 1920 verstuurd. *Señor Carlos Anderwert*, die hem aan zichzelf richtte, moet wel een verzamelaar zijn geweest. De gele UPU-zegel van 15 céntimos zou genoeg geweest zijn voor een lokale brief. Maar hij plakte er nog eens UPU-zegels van 2 en 10 céntimos bij, en niet minder dan zeven exemplaren van de 20 céntimos. Het voor die tijd verbijsterende totaal van 1 peseta 67 céntimos maakt deze frankering wel uniek. Voor slechts 31 céntimos extra zou heer Anderwert er de gehele 'korte' serie op hebben kunnen plakken, d.w.z. alle zegels behalve de pesetawaarden. Om niet meer te achterhalen redenen heeft hij echter voor deze oplossing gekozen. Opruiming kan het niet geweest zijn, want de zegels bleven, als eerder gesteld, nog meer dan een decennium geldig. Maar wellicht was dat in dit vroege stadium nog niet bekend.

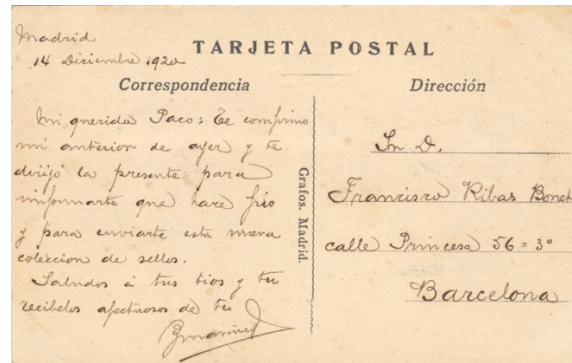
Afb. 40 Lokale brief Madrid 6 december 1920

Ook in Barcelona had men begin december de beschikking over deze zegels. In afbeelding 41 treft men een ansichtkaart, verstuurd op de 10de van die maand binnen de Catalaanse hoofdstad. Het verschuldigde tarief is voldaan met UPU-zegels van 5 en 10 céntimos. Het exemplaar van 5 céntimos vertoont een lichte verschuiving van het zwarte gedeelte naar boven. Deze fout was kennelijk niet genoeg aanleiding om de catalogus tot een drukfout te verleiden (dat zou dan type 299id zijn geweest). Het lijkt erop dat de beide zegels, althans zegels van hetzelfde formaat, eerst op de achterzijde zijn aangebracht, maar vervolgens verhuisd zijn naar de beeldzijde. Daar is ook het rolstempel geplaatst, in dit geval dus niet dat van het congres. De afbeelding stamt overigens wel uit Madrid.

Afb. 41 Lokale ansichtkaart Barcelona 10 december 1920

De kaart in afbeelding 42 is op 15 december 1920 verstuurd vanuit Madrid. Achterop staat een groet van een oom en tante aan hun neef Francisco in Barcelona. Deze verzamelde kennelijk postzegels, want ze wijzen hem op de '*nueva colección de sellos*' die ze hem hier toesturen. De jonge verzamelaar indachtig heeft men drie verschillende waarden van de UPU-serie opgeplakt, tezamen precies voldoende voor het tarief van 15 céntimos voor een ansichtkaart. Nu had neef drie verschillende zegels voor de prijs van één. Die kwamen ook hier weer terecht op de voorkant, want dit was zeker te veel geweest voor de adreszijde. Gelukkig heeft 'Paco' ze er niet afgeweekt, zodat we kunnen zien dat er ook hier een rolstempel is gebruikt.

Afb. 42 Ansichtkaart Madrid-Barcelona 15 december 1920

Sommigen kochten kennelijk hele vellen met zegels van de twee laagste waarden: de 1 en 2 céntimos. De tarieven waren enkele maanden eerder voor het eerst in 25 jaar verhoogd, en op deze wijze was men wel toegerust voor aanvulling tot elk nieuw tarief. Dat kostte natuurlijk wel de nodige ruimte op de envelop. Bij de brief in afbeelding 43, die op 17 december van Madrid naar Gibraltar werd verzonden, is daarom niet alleen de adreszijde benut, met vier exemplaren van 1 en vijf van 2 céntimos, maar is de klep ook nog eens verzegeld met twee exemplaren van 1 en drie van 2 céntimos. Dat was er eentje te veel, want 20 céntimos was genoeg geweest. Een rekenfoutje, maar dat is de tol die men betaalt als men het zichzelf zo moeilijk maakt. Ook het adres moest bij nader inzien nog een keer verduidelijkt worden, omdat de eerste poging gedeeltelijk onder het blokje van vier verdwenen was.

Afb. 43 Brief van Madrid naar Gibraltar 17 december 1920

Curieus is het opduiken van de UPU 1 céntimos zegel op onderstaande Ansichtkaart van Madrid naar Napels, geschreven op de Eerste Kerstdag 1920 en afgestempeld op de Tweede. De 10 céntimos *Medallón* lijkt op zich genoeg voor een kaart naar het buitenland. Vermoedelijk houdt de extra frankering verband met de adressering als *Poste Restante*. Er was namelijk bij de tariefswijzigingen van 15 mei 1920 een toeslag ingevoerd voor *Lista de Correos* zendingen. Dit bewaarloon bedroeg overigens 5 céntimos. Mogelijk werden hier de 1 en de 5 céntimos met elkaar verward omdat ze vrijwel dezelfde kleur hadden: de 1 céntimos is groen ('*verde azulado*' volgens de catalogus) omdat dit sinds 1872 de traditionele kleur was van de krantenzegel. En de 5 céntimos is groen ('*verde*') omdat dit de UPU-kleur was voor het drukwerk tarief. Het meervoud op de 1 céntimos deed ook nog eens een duit in het zakje der mogelijke verwarring.

Afb. 44 Ansichtkaart uit Madrid van Kerst 1920

Voor een binnenlandse briefkaart was 10 céntimos op 25 februari 1921 echter niet meer genoeg. Dat was in mei 1920 verhoogd tot 15 céntimos. Maar er waren nog wel een hoop briefkaarten van het oude tarief voor handen, en dan kwam een zegeltje van 5 céntimos natuurlijk goed van pas, ook als het uit de UPU-serie afkomstig was. En dat bleef nog doorgaan tot 1925, toen de eerste briefkaarten verschenen met een opgedrukte zegel van 15 céntimos, afkomstig uit de Vaquer-serie van 1922. Er zullen dus vast de nodige exemplaren zijn rond gegaan als dat in afbeelding 45.

Afb. 45 Briefkaart uit Madrid 25 februari 1921

Er kan weinig twijfel bestaan ten aanzien van de serieuze postale intenties van degene die de brief in afbeelding 46 verstuurde. Het is weer een lokale bestelling binnen Madrid, gedateerd 10 maart 1921, om acht uur 's ochtends. We treffen alleen maar een 15 céntimos UPU-zegel aan, het geldende lokale brieftarief. De afstempeling is wederom gedaan met een rollerstempel, die korte metten maakt met de linksonder geplakte postzegel en een deel van het adres. De stempelinkt was nog vers, want we vinden op de achterzijde een afdruk van de voorganger. Daar staat dan ook nog het aankomststempel, dat twee uur later is gezet met een rondstempel.

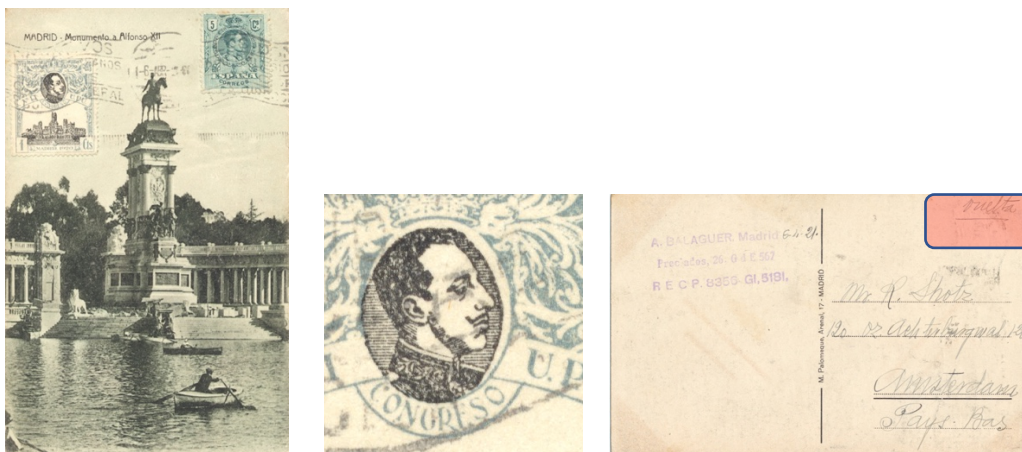
Afb. 46 Lokale brief Madrid 10 maart 1921

Het fragment in afbeelding 47 toont de 1 céntimo UPU-zegel nu eens daadwerkelijk gebruikt ter voldoening van zijn eigen tarief. In mei 1920 was het krantentarief verhoogd van ¼ tot 1 céntimo per 35 gram. Daartoe werd direct een speciale, zoals gebruikelijk ongeperforeerde krantenzegel uitgegeven, die te vinden is rechts in de afbeelding. Kennelijk waren deze op 3 april 1921 niet meer voorradig op het postkantoor van Zamora. Dus kwam de laagste waarde van de UPU-serie hier mooi van pas. Hij had ook nog de juiste kleur.

Afb. 47 Krant verstuurd uit Zamora op 3 april 1921 (fragment)

Wellicht was de kleurenovereenkomst tussen de 1 en de 5 céntimos ook de oorzaak van de frankeerfout die de Ansichtkaart in afbeelding 48 trof, dezelfde fout die we meenden te zien in afbeelding 44. Deze kaart werd op 6 april 1921 verstuurd van Madrid naar Amsterdam. We zien rechts een 5 céntimos *Medallón*, die wellicht reeds op de kaart zat toen deze werd aangeschaft. Daar diende dan nog 5 céntimos bij te worden geplakt ter completering tot het internationale kaarttarief van 10 céntimos. De UPU-zegel links blijkt echter het exemplaar van 1 céntimos te zijn. Ook hier is sprake van een lichte verschuiving van het zwarte deel, in dit geval naar links. Ook hier heeft de catalogus geen oog voor. Op de inmiddels meer gebruikelijke plek voor de postzegel aan de adreszijde heeft de afzender voor de goede orde 'vuelta' ('z.o.z.') genoteerd.

Afb. 48 Ansichtkaart van Madrid naar Amsterdam van 6 april 1921

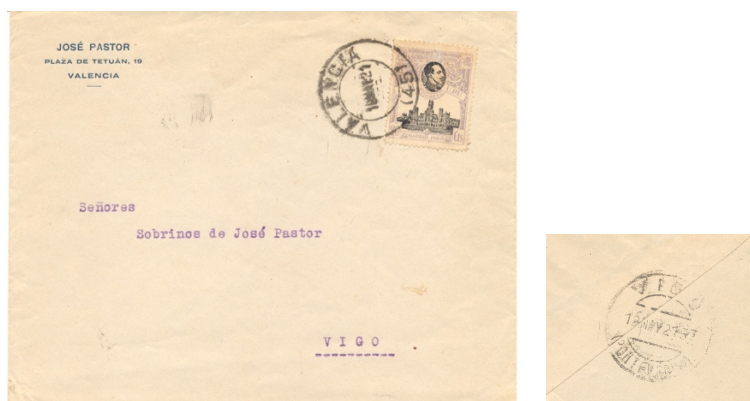
Op 21 april 1921 stuurt een Belgische toerist de kaart in afbeelding 49 naar een kennis in Brussel. Bilbao, vlak over de Franse grens, lijkt veel buitenlandse

bezoekers aan te trekken. Maar de keuze aan ansichtkaarten is kennelijk nogal beperkt: de foto is identiek aan die in afbeelding 39, zij het nu in kleur. Ook de zegel van 10 céntimos is naar behoren opgeplakt.

Afb. 49 Ansichtkaart van Bilbao naar Brussel van 21 april 1921

José Pastor stuurde, gebruikmakend van zijn eigen briefpapier, het stuk in afbeelding 50 op 16 mei 1921 aan zijn 'heren neefjes van José Pastor' in Vigo. Misschien waren het er te veel om ze allemaal te noemen. De zegel van 20 céntimos was de juiste frankering voor een binnenlandse brief. Opmerkelijk is dat nader adres kennelijk overbodig was in een stad die in dat jaar reeds 50.000 inwoners had.

Afb. 50 Brief van Valencia naar Vigo van 18 mei 1921

Zoals het er naar uitziet waren de zegels van de UPU-serie in de loop van 1921 dus op vele kantoren voorradig. Daarvan moet, getuige de bescheiden catalogusnoteringen voor gestempelde exemplaren van de meest voorkomende frankeerwaarden, toch op redelijk grote schaal gebruik gemaakt zijn. Dat laatste gold echter in mindere mate voor de pesetawaarden, want die worden aanzienlijk hoger gewaardeerd in gebruikte vorm. Uiteraard waren die ver verwijderd van de gebruikelijke tarieven, en kenden dus weinig toepassing naast dan natuurlijk de filatelistische. Dus bofte de heer Ernesto Durio in het Noord-Italiaanse plaatsje Varallo a/d Sesia behoorlijk. Hij ontving, naar ik aanneem van een Spaanse kennis, de brief in afbeelding 51, waarop de zes hoogste waarden van de serie prijken, vanaf de 30 céntimos tot en met de 10 peseta's. Die laatste zegel bevindt zich prominent in het midden. Dit exemplaar is overigens zodanig gedecentreerd dat de onderrand het geel van de benedenbuurman verradert. Net niet genoeg om van een misdruk te spreken, want de catalogus neemt ze niet als zodanig op. 'Slecht gecentreerd' dan maar, helaas zeer gebruikelijk bij Spaanse zegels, zelfs ruim een halve eeuw na de

introductie van de perforatie. Er was uiteraard meer dan voldoende porto betaald om het stuk te laten aantekenen. En dat geschiedde dan ook, op 27 mei 1921 bij de 'CARTERÍA CENTRAL', waarvan het aantekenstempel stamt. Ik vermoed dat die afdeling zich bevond op het hoofdkantoor te Madrid, de kraamkamer van de UPU-serie.

Afb. 51 Aangetekend stuk naar Italië op 27 mei 1921

Kennelijk had de Spaanse relatie van de heer Durio de complete serie aangeschaft. Alvorens de overige zegels op de post te doen wilde hij misschien wachten met het toesturen van de rest totdat bevestiging van ontvangst uit Italië was gekomen. De tweede zending vindt dan pas op plaats 18 juli, om zes uur 's middags, weer via de 'CARTERÍA CENTRAL'. De overgebleven zeven zegels hebben een totale frankeerwaarde van 1 peseta 48 céntimos, meer dan voldoende voor aantekening, want het portobedrag voor een aangetekende brief naar het buitenland bedroeg op dat moment 50 céntimos. Toch zijn nog de UPU-zegels van 30 en 40 céntimos bijgeplakt, die ook al op de eerdere brief zaten. Onduidelijk is waarom; wellicht om esthetische redenen. Op de drie hoogste waarden staat weer het aantekenstempel van de 'CARTERÍA CENTRAL'. De zes laagste waarden zijn stuk voor stuk ontwaard met het gewone rondstempel van Madrid. Beide enveloppen bezield kan er geen twijfel over bestaan dat ze dezelfde afzender hadden.

Afb. 52 Aangetekend stuk naar Italië op 18 juli 1921

Waren de vorige twee brieven louter filatelistisch van aard, de brief in afbeelding 53 is dat zeker niet. Hij werd verstuurd op 3 september 1921, ook alweer uit Madrid. Wellicht waren de UPU-zegels vooral daar nog in groten getale beschikbaar, en wilde de postkantoren ze graag kwijt. Het stuk kwam drie dagen later aan in Cebreros, even ten noordwesten van de hoofdstad. Het is gefrankeerd met een 2 céntimos UPU-zegel, het geldende tarief voor drukwerk. De envelop werd aan twee zijden geopend om de inhoud ervan te bevrijden. Een sober, maar echt, gebruiksstukje dus.

Afb. 53 Brief van Madrid naar Cebreros van 3 september 1921

Weer anders van aard is de envelop in afbeelding 54. Hij is beplakt met niet minder dan 20 exemplaren van de 1 céntimo UPU-zegel, tien stuks aan de voorkant en nog eens tien aan de achterzijde. Dat was precies genoeg voor een brief van Bocairent naar Valencia, op zo'n 100 kilometer daarvandaan. De zegels zijn keurig per tweetal te Bocairent afgestempeld op 13 oktober 1921. Linksboven gluuert een fragment van een firmanaam tussen de zegels door. Het licht van een sterke lamp onthult de naam van Humberto Roig, 'Vertegenwoordiger van het Huis Yvert & Tellier'. Dat 'Huis' is uiteraard de nog immer bestaande Franse uitgever van gezaghebbende postzegelcatalogi en albums.[10] We hebben hier dus ongetwijfeld te maken met een stuk met een filatelistische bedoeling. Zo kwam de heer Roig wel af van bijna een half vel van de 1 céntimo zegel, die hij als handelaar kennelijk niet profijtelijker kon slijten dan ze maar weg te plakken. Het moet hem wel het nodige speeksel hebben gekost.

Afb. 54 Brief gefrankeerd met 20 UPU-zegels van 1 céntimo

Bekijken we dit stuk wat nader, dan zien we sporen van een aankomststempel met een vlag, afkomstig van een rolstempel. Dat is het beste te zien aan de achterzijde van de envelop; zie het vergrote detail in afbeelding 55. Een deel van het woord '(VAL)ENCI(A)' kan worden onderscheiden in het CDS-deel ervan, zij het niet de datum. Aan de voorzijde zit hetzelfde stempel, maar daar zien we enkel wat golflijntjes, mogelijk overgeërfd van een stuk dat eerder werd afgestempeld. Rolstempels waren dus rond 1920 routine, in elk geval in de grotere steden.

Afb. 55 Fragment van de achterzijde van de brief in afbeelding 54

De heer Falcó Orts uit Valencia stuurde de evidente zakenbrief in afbeelding 56 aan een firma in Leipzig, en plakte er een UPU-zegel van 5 céntimos op. Tot aan begin 1922 was dat het tarief voor *papeles de negocios* (zakelijke stukken; ik neem aan bestellingen of rekeningen). Dat werd toen echter verdubbeld tot 10 céntimos. Helaas is het jaar in de afstempeling op dit stuk niet te lezen. Echter, aannemende dat de Duitse postbeambte het bij het juiste eind had dat 5 céntimos niet genoeg was, moet het jaartal minstens 1922 zijn geweest. De dag was 21, maar de maand valt lastig te ontraadselen. De toepassing van het T(ax) stempel, duidend op strafporto, was vanaf 1 januari 1922 terecht. De behandelend beambte schreef er met blauw potlood eerst '25' bij, dit vervolgens herstellende tot '240'. Dat moet dan het strafporttarief zijn geweest, te voldoen in *pfennig*. De hyperinflatie in Duitsland was in de loop van 1922 al flink op gang aan het komen, zo snel dat de arme postbeambte kennelijk moeite had om het bij te houden.

Afb. 56 Brief van Valencia naar Leipzig

Op 1 augustus 1922 werden de tarieven in Spanje voor de tweede maal dat jaar verhoogd. Op een brief van Barcelona naar Granada moest tot aan die dag 20 céntimos betaald worden, en dat is er ook geplakt op de brief in afbeelding 57. Alleen het jaar '22' is duidelijk te lezen in het stempel, dus het stuk zal wel voor die datum gestuurd zijn. De afzender had kennelijk nog een UPU-zegel van 15 céntimos in huis, en heeft daar ter completering nog een *Medallón* van 5 céntimos bijgeplakt.

Afb. 57 Brief gefrankeerd met UPU-zegel van 15 céntimo

Ondanks het feit dat ze tot 1935 frankeergeldig bleven, zijn stukken met een UPU-zegel gestuurd na 1922 naar mijn ervaring lastig te vinden. Gezien al die stukken met lage waarden, soms zelfs overgefrankeerd, heb ik de indruk dat ze in grote aantallen waren aangeschaft. Op zeker moment raakte men mogelijk ten onrechte in de veronderstelling dat ze hun frankeergeldigheid zouden verliezen, zodat men begon ze te gebruiken voor het te laat was. En de rest verdween dan in de albums van de verzamelaars, of verkommerde onder in een lade.

We zagen enkele afdrucken van rolstempels op de hierboven getoonde stukken. Ik kan niet goed vaststellen of deze met de hand dan wel door een machine zijn gezet. Maar de machinestempels waren ontegenzeggelijk bezig aan een opmars. Zo is op de brief in afbeelding 58 zowel het vertrekstempel van 23 augustus 1928, gezet in Palma de Mallorca, als het aankomststempel van een dag later uit Barcelona, niet geplaatst door mensenhand. De dagen van het *'extraordinariamente raro'* van de machinestempels waren voorgoed voorbij.

Afb. 58 Brief van Palma de Mallorca naar Barcelona, augustus 1928

Andere UPU-gerelateerde uitgiften

Spanje eerde de UPU filatelistisch bij drie latere gelegenheden, alle jubilea van de Unie. De eerste keer was in 1949, het 75ste jaar van het bestaan van de organisatie. Er verscheen een serie van drie zegels, in een voor die tijd opmerkelijk modern ontwerp, getoond in afbeelding 59. We zien een wereldbol, gehuld in een lint waarop de verjaardag staat vermeld. Links ervan zien we het UPU-hoofdkwartier in Bern, en rechts een stuk van de voorgevel van het hoofdpostkantoor te Madrid, dat we reeds kennen van de serie van 1920. De zegel van 75 céntimos was voor een internationale brief, nog keurig in blauw uitgevoerd. En er is weer een 4 peseta's hoge waarde, die niet duidelijk correspondeert met enig gangbaar tarief van dat moment.

Afb. 59 Serie voor de 75ste verjaardag van de UPU (1949)

In 1974 vierde de UPU zijn eerste eeuwfeest. *Correos* vierde dit mee met een serie van nu slechts twee zegels, te zien in afbeelding 60. De zegel van 2 peseta's was voor een binnenlandse brief, en symboliseert het universele karakter van de postdienst. De 8 peseta's was voor een internationale brief. We zien hier de sculptuur die zich bevindt tegenover het UPU-hoofdkantoor in Bern, en die de wereldomvattende rol van de post voorstelt. Deze zegels werden uitgegeven op 9 oktober, de daadwerkelijke verjaardag van de UPU. Minder dan twee maanden later werden beide tarieven verhoogd, naar respectievelijk 3 en 10 peseta's. De relatieve stabiliteit die de postale tarieven de eerste 100 jaar hadden vertoond waren inmiddels slechts een vage herinnering geworden. En ook was de relatie met de aloude kleurenvoorschriften totaal losgelaten.

Afb. 60 Serie voor de 100ste verjaardag van de UPU (1974)

Terwijl het aantal uitgiften per jaar vanaf 1960 dramatisch steeg, werden de series steeds maar korter. De volgende gelegenheid die zich aandiende om de UPU filatelistisch in het zonnetje te zetten was in 1999: het 125-jarig jubileum. En dit keer bleef het bij een enkel zegeltje. De ontwerpers ervan lijken niet erg geïnspireerd te zijn geweest, of te lui om een blik in de archieven te werpen. We zien dezelfde sculptuur die stond op de 8 peseta's van 25 jaar eerder. Alleen postzegelverzamelaars zal dat overigens zijn opgevallen. Maar wat niemand kan zijn ontgaan is dat er na die 25 jaar bijna tien keer zoveel voor een brief naar het buitenland moest worden betaald.

Afb. 61 Zegel voor de 125ste verjaardag van de UPU (1999)

Men hoeft geen waarzegger te zijn om te voorspellen dat er in 2024 nog wel weer een speciale UPU-uitgifte zal verschijnen. De trend volgend zal dat slechts één zegel zijn: minder kan immers niet. Die zal dan een bedrag in euro's vermelden, hetgeen enigszins zal verhullen dat de tarieven weer dramatisch zullen zijn verhoogd. Bij een omwisselwaarde van de peseta naar de euro van 1:166 zou er op de 70 peseta zegel uit 1999 in afbeelding 58 een bedrag van €0,42 hebben gestaan. Dat tarief is momenteel (2023) viermaal zo hoog (€1,65) en zal in 2024 wel in de buurt van de €2 zijn geraakt.

Op 26 juni 1959 besloten de Europese leden van de UPU een speciale deelorganisatie van de organisatie op te richten waarbinnen voortaan de meer specifieke aspecten van de postafhandeling binnen Europa besproken konden worden. De bijeenkomsten daarvan gaan sindsdien onder het (nog steeds Franse) label *Conférence Européenne des Administrations des Postes et Télécommunications*. De CEPT is verantwoordelijk voor de jaarlijkse uitgifte van de speciale Europa-zegels die de landen van de CEPT - en een aantal zgn. *meelopers* – jaarlijks doen verschijnen. Deze zegels zijn als het ware de opvolgers van de zegels die de zes landen van de pasgeboren E.E.G. in 1956 uitgaven. In afbeelding 62 treffen we deze iconische zegels, voor elk van de zes landen de zegel voor het tarief van een buitenlandse brief. Met uitzondering van België hield men zich voor de gelegenheid weer eens aan de juiste kleur. Ten aanzien van het formaat waren duidelijk geen afspraken gemaakt.

Afb. 62 De allereerste Europazegels (1956)

In 1960 nam de CEPT de uitgifte van de Europazegels voor haar rekening. Spanje was van meet af aan aangesloten bij deze organisatie, en heeft sindsdien elk jaar een Europazegel uitgegeven. Het land volgde niet altijd het gemeenschappelijke ontwerp, en gaf regelmatig zegels in dit kader uit met een specifiek Spaans thema. In afbeelding 63 staat een aantal van de betreffende uitgiften uit de periode 1960-2000, steeds om de vijf jaar. Ze geven een impressie van de ontwikkelingen in het zegelontwerp gedurende die vier decennia. Telkens is uit een serie de zegel gekozen voor het internationale brieftarief, dat oploopt van 5 peseta's in 1960 tot 70 peseta's in 2000.

Afb. 63 Spaanse Europazegels 1960 – 2000 (CEPT)

In 1926 treedt Spanje toe tot de *Unión Postal de las Américas* (UPA), vanaf dan UPAE (y *España*) geheten. Deze organisatie was opgericht in Montevideo (Uruguay) in 1911, met het oogmerk de postale afspraken tussen de Latijns-Amerikaanse landen onderling nader te regelen. De UPAE was en is autonoom, en niet gelieerd aan de UPU. Spanje heeft een aantal uitgiften gewijd aan deze organisatie. De eerste was in 1931, en bestond uit een lange serie voor de gewone post en een aparte serie voor de luchtpost. Dit was ter gelegenheid van het derde congres van de UPAE, gehouden te Madrid. Afbeelding 64 toont van deze serie twee zegels voor de gewone post en twee voor de luchtpost. Van links naar rechts zien we: de Alcántara brug in Toledo; het Puerta del Sol plein te Madrid; een vliegtuig boven Madrid; en het inmiddels vertrouwde hoofdpostkantoor in die stad. Dit was tevens de eerste serie waarop vermeld stond *República Española*. Dezelfde serie verscheen ten overvloede ook nog eens, in enigszins gewijzigde kleuren, met de opdruk OFICIAL. Deze was bedoeld voor gebruik door de gedelegeerden van het congres. De deelnemers aan het UPU-congres van 1920 moesten het doen met de voor iedereen bruikbare zegels.

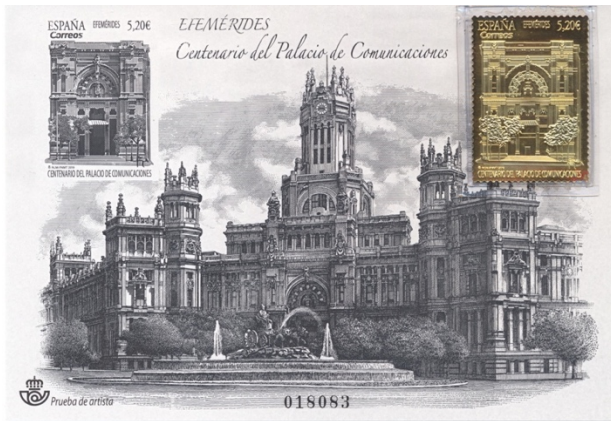
Afb. 64 Zegels van de eerste UPAE serie (1931)

In 1951 en 1962 verschenen nog twee losse zegels gewijd aan de UPAE. Die staan links in afbeelding 65. En vanaf 1989 verschijnt er jaarlijks een zegel opgedragen aan deze organisatie. Drie daarvan staan rechts in de afbeelding. In 1996 sluit ook Portugal zich aan bij wat dan voortaan de UPAEP heet.

Afb. 65 Zegels gewijd aan de UPAE(P) (1951, 1962, 1989, 1996, 1998)

In 2019 herinnerde men zich zowaar dat het precies 100 jaar geleden was dat het *Palacio de Comunicaciones* voltooid werd. Alhoewel dit sinds 2007 niet meer als postkantoor fungeert verdiende het bouwwerk naar de mening van *Correos* toch de eer om op een postzegel te verschijnen. Er werd een velletje aan gewijd met erin opgenomen een zegel van niet minder dan €5,20. Tegelijkertijd verscheen er een *Prueba Oficial* met een afbeelding van dat velletje en er los bij geleverd de zegel, maar nu uitgevoerd in goudkleur. Weinigen zullen dit kleinood op een brief hebben geplakt. Maar het vormt een waardig afscheid van wat ooit wellicht een van de indrukwekkendste hoofdkantoren ter wereld was, en de thuisbasis van het UPU-congres van 1920.

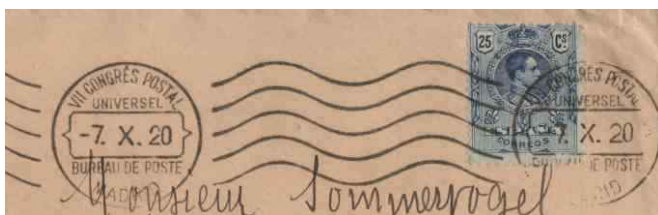
Afb. 66 Officiële proef 100 jaar *Palacio de Comunicaciones*

Appendix: Stempel type B op UPU-enveloppen en ansichtkaarten

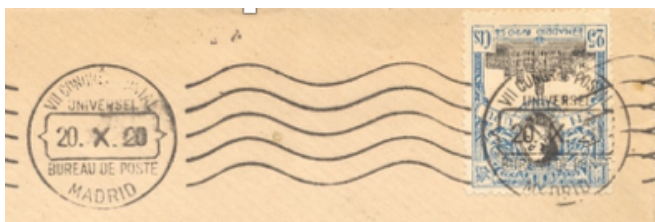
1. 7.X.20 naar Zwitserland (collectie van de auteur)

2. 7.X.20 naar Frankrijk

3. 20.X.20 naar Zwitserland (collectie van de auteur)

4. 21.X.20 naar Groot-Brittannië

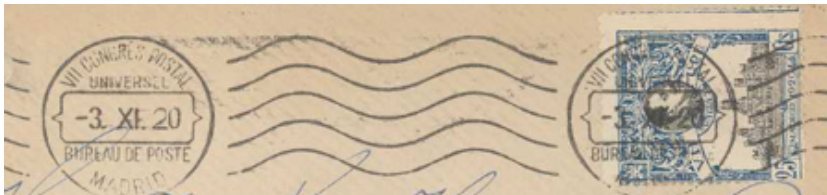
5. 2.XI.20 naar Frankrijk

6. 2.XI.20 naar Algerije (collectie van de auteur)

7. 3.XI.20 naar Zwitserland

8. 31.X.20 naar Zwitserland (collectie van de auteur)

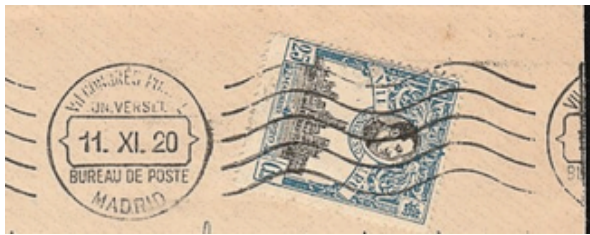
9. 3.XI.20 naar Zwitserland (collectie van de auteur)

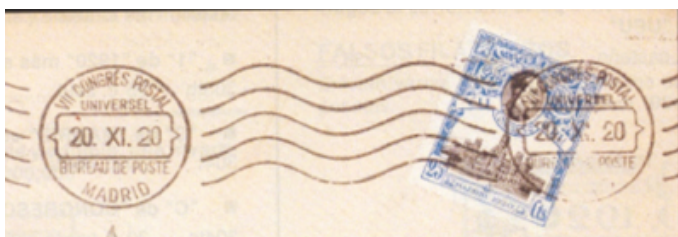
10. 6.XI.20 naar Polen (collectie van de auteur)

11. 11.XI.20 naar Frankrijk

12. 20.XI.20 naar Frankrijk (Edifil catalogus)

13. 23.XI.20 naar Engeland (collectie van de auteur)

14. 25.XI.20 naar Nederland (collectie van de auteur)

Noten:

- [1] Elk van de zegels van deze serie is aan de orde geweest in een dertiental afleveringen van *Iberia* tussen de nummers 121 en 134.
- [2] Tenzij anders vermeld zijn de getoonde zegels en poststukken afkomstig uit de collectie van de auteur.
- [3] De kleurvoorschriften werden door het congres van Madrid gehandhaafd, in sectie VI van het eindprotocol. Ze werden ruim tien jaar later door de meeste landen opgeschort, als gevolg van de wereldwijde inflatie die regelmatige tariefswijzigingen nodig maakte. Vervolgens raakten ze langzamerhand in ongebruik, niet in de laatste plaats omdat steeds meer gebruik werd gemaakt van meerkleurendruk.
- [4] Dit correspondeert met het velnummer.
- [5] Overgenomen uit de *Edifil Especializado* catalogus, deel II (2020:50).
- [6] Vertaling: 'Zegels ter herinnering aan het VII congres van de Wereld Post Unie – 50 zegels van ** céntimos van een peseta'.
- [7] Er staat letterlijk '*extraordinariamente raro*'. Dit is uiteraard geen statistisch precieze notie, en zegt dus weinig over het exacte aantal nog bestaande stukken met dit stempel. De cataloguswaarden voor de 4 en 10 peseta zegels op stuk met een van de andere afstempelingen liggen aanzienlijk hoger dan die voor de twee zegels waarop stempel B in het algemeen wordt aangetroffen, te weten de 10 en 25 céntimos. Maar zoals gebruikelijk vertegenwoordigen de catalogusnoteringen met name de vraag en niet zozeer de bestaande aantallen van de betreffende exemplaren.
- [8] In april 1920 waren naast de lange serie van 1909 ook nog vijf waarden van de Medallón-serie uitgekomen met een luchtopdruk. Wellicht waren deze ook beschikbaar op het congrespostkantoor. Maar de luchtpost was slechts zeer onlangs op gang gekomen, en functioneerde vooral op binnenlandse lijnen, dus een vanuit het UPU-congres gestuurd stuk met zo'n luchtopdruk erop lijkt mij tamelijk onwaarschijnlijk, zij het niet onmogelijk. Tenslotte waren vele aanwezigen door de wol geverfde postzegelkenners, met een neusje voor wat bijzonder zou kunnen zijn.
- [9] Dit is uitzonderlijk lang. Ter vergelijking: de Quijote-serie van 1905 was twee weken geldig, gedurende de festiviteiten rond Cervantes. Die zegels bleven wel jarenlang beschikbaar via de filatelieloketten. Spanje's derde gelegenheidsserie, de *Cruz Roja* van 1926, was slechts drie dagen geldig. En de *Jubileo de Alfonso XIII* overdrukken op deze serie konden slechts op de dag van uitgifte, 27 mei 1927, voor frankering worden gebruikt. Die komen dus in wezen alleen voor op Eerste Dagstukken.
- [10] Antoni Roig is de bekende filatelistische expert uit Barcelona, wiens stempeltje te vinden is op menige min of meer waardevolle Spaanse postzegel. Dit is ook het meest vervalste merkteken. Ik heb niet vast kunnen stellen of er enige familierelatie bestond tussen deze Roig en de afzender van de brief, alleen dat ze op hetzelfde terrein werkzaam waren. De naam 'Roig' is overigens niet ongewoon in de provincies Cataluña en Valencia.

Bronnen:

- Ascandoni Rivero, Jaime (1983). *La Unión Postal Universal*. Madrid: Universidad Complutense.
- Bakker, Dik (1921). *Het stempel type B op de UPU serie van 1920*. Iberia 137: 17-22.
- Bakker, Dik (1922). *De Correo Submarino: post per duikboot*. Kontaktgroep Spanje Portugal.
- Beekum, Frits et al. (2013). *Echtheidskenmerken van de Spaanse Postzegels (1850-1900)*. Kontaktgroep Spanje Portugal.
- Laiz, Ángel et al (2020). *Catálogo Unificado Especializado de Sellos de España Tomo II (1901-1939)*. Madrid: Edifil.
- Schier, Oswald (2011). *Manual de la Filatelia Española*. Madrid: Sociedad Filatélica de Madrid.
- Universal Postal Union (1920). *Convention of Madrid*. Washington: Government Printing Office.

Internet:

<https://www.ebay.nl/itm/390790810687?hash=item5afcf28c3f:g:43gAAOSw9KhaAPP>
[p
https://www.gbps.org.uk/information/sources/treaties/upu-conventions/](https://www.gbps.org.uk/information/sources/treaties/upu-conventions/)